

Փոքր շաբաթ օրեր կը հրատարակուի. — Տա-
նական բաժանորդագրենք եւ երկու եւ կէս արծաթ
պիսիկ վճարելի, քի՛ մայրաքաղաքի եւ իւր արուար-
անաց եւ քի՛ գաւառաց համար: — Վեց եւ երեք
ամսոց համար ալ բաժանորդ կը կոչուին: — Հասր 40
փարայե, եւ կը գտնուի մասնաւորապէս Պանչե-Գաբու
օրականաց եւ գաւառաց Միքիչ եւ Նաւապետի խա-
նութեան: — Մանուկ ման օտոր 3 դր. եւ մէկ անգամ
մար: Աւելի անգամ կը կոչուի անգամներու համար:

Հ. Ս. Ս. Ս.
Ս. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս. Ս.
Կ. ՊՈԼԻՍ
Պաշտպանութիւն իսկ վերի յարկ քիւ 16

درعيلهده بالى بازارنده نافعه خاندنه اوست قانده
۱۶ نومرولى اوطهده {پونچ} غزهسى صاحب امتیازی
H. S. ALADJADJIAN
Directeur du Journal Armenien
POUNTCH
16 Nafis-Han Balouk-Pazar 16
CONSTANTINOPLE

ԹԻԻ 2690 ԵՍԻՍԻ 1863 — 1866 — 1900 ՄԱՅԻՍ 6

ԶԻՆՈՅՆԵՐ
Հայ-հոյապետի, արհեստարարի,
մշակի եւ պատմականի հետ
ՍՈՍԿԵ

Այժմ, սիրելի՛ Հայ մշակ, իմ
դասախոսութիւնս լինելու է քեզ
հոգաբարձութեան վրայ:
Ո՞ւր պատահած է տեսնել Հայ-
գիւղացիին ցուպը ձեռքին, պա-
տաւոտած առեւտրեւորի եւ հա-
շտակներով, երբ նա՛ իւր հայրե-
նի գիւղը թողած՝ ոչ փոքր յոյսե-
րով կը գիւղէ որ եւ է մեծանուն
քաղաք մշակութիւն անելու, փող
աշխատելու:
1869 թուականի գիւտեմբերի
11ին իկտիւր գիւղի մարտատան
քարտուղար Պ. Տովեաթի հետ եւս
հասարակական էի իկտիւր գիւղէ
գէպի ի երեւան քաղաքը: Երբ
երասի գետի եղբորը հասանք,
Պ. Տովեաթի հրամայեց իւր ձիա-
ւոր զինուորին յառաջ գնալ եւ
անցնել գետէն, որպէս զի նորա
յետեւէն մեզ հետ լինի անցնելը:
Այդ ժամանակ երասիի միջով կը
լորային սառույցի՝ շատ զանազան
մեծութիւնով՝ կտորներ, որոնք
մեր ձիերին բաւական արգելք կը
լինէին գետէն անցնելու ժամանակ:
Ձիւները եւ Պ. Տովեաթի գետէն
յաղաղութեամբ անցան, որովհետեւ
նոցա ձիերը ջրի մէջ նստելու վատ
սովորութիւնը չունէին: Իսկ իմ
ձիս՝ այդ բնականութիւնը ունե-
ւորով՝ որոյ մասին ես՝ ձիու տի-
րոջն նախազգուշացուած չլինելով՝
ոչինչ չգիտէի, գետի մէջտեղը
յախարծակի փորձեց նստել: Եւս
անմիջապէս սկսեցի նորան մարա-
կել, որմէ յետոյ նա թէեւ նորէն
կանգնեց, սակայն չեզոքեց ծան-
ծաղ գետանցքէն եւ ընկաւ գետի
խոր տեղը ու սկսեց լողալով յա-
ռաջանալ գէպի ի միւս եղբորը:
Բարեբախտաբար այդ միջոցին մեծ
սառույցներ չհանդիպեցանք, ապա
թէ ոչ խեղդամահ ու հարուածա-
մահ չլինէր երկուսէս ալ անխու-
սափելի էր: Ձիս եւս ես՝ կէս ժամի
չափ չարաբուրեւէ յետոյ, գիւղացի
եղբորը ողջ ու առողջ ելանք, եւ
Պ. Տովեաթի հետ չարուհակեցինք
մեր ճանապարհը գէպի ի երեւան:
Մենք իջնալիս գետ չհասած՝
հեռուէն տեսանք մի մարդ, որն
արագաքայլ կերպով նոյն ճանա-
պարհով: Մեր ձիերը նորա ետեւէն
լուսով հասան: Նորա գէպէն
հասկացայ, որ նա հայ է:
— Բարեւ, հայ եղբայր, — բա-
ցաղանջեցի:
— Աստու բարին, — աղա՛ ջան, —
նա պատասխանեց:
— Ո՞ւր կ'երթաս, սիրելի՛ եղ-
բայր:
— Երեւան. այնտեղէն ալ կ'ու-
ղեմ թիֆլիս երթալ:
— Ի՞նչ գործով կ'երթաս, —
հարցրի:

— Ա՛խ, աղա՛ ջան, ի՞նչ ասեմ.
փող աշխատելու կ'երթամ. մշա-
կութիւն պիտի անեմ:
— Դու գիւղացի չե՞ս:
— Շահրիար գիւղէն եմ:
— Ինչո՞ւ հոգաբարձութիւն չես
աներ:
— Երկու երեք օրավար հողով,
աղա՛ ջան, ի՞նչ կարելի է անել, —
արտասուելով հայ գիւղացի պա-
տասխանեց:
— Թիֆլիսի հայ մշակների դու-
թիւնը քո այժմեայ խեղճ դու-
թեանէ ալ աւելի թշուառ է, որով-
հետեւ նոքա փոքրիկ վարձարու-
թեան համար ստիպուած են գետի
պէս աշխատելու: Նոցա ամենօրեայ
կերածը լոկ հաց է, հազա՛նքերը
քո հազուադէպէդ ալ աւելի հին,
իսկ բնակարանների օդը-ամենա-
ապակաւում: Դու գէ՛մբի թար-
մութիւնը, կարմրութիւնը նոցամէ
ոչ մէկը չունի... Նոքա գրեթէ
բոլորն ալ դեղնած, նիհարած ե-
րեսներով կը նմանին կատարեալ
հիւանդ մարդկանց... Դու մաւուր
օդի մէջ հոգաբարձի աղա՛ տ
կեանքը կը վարես՝ լոկ հաց ուտե-
լով, նոքա մաւուր օդի բոլորովին
զրկուած՝ գետի եւ քաղաքացւոց ձեռ-
քը... Դու եթէ քո աշխատանքը
աւելցնեն հողիդ վրայ, նա քեզ
աւելի լաւ կը կերակրէ: Դու քո
հողիդ վրայ թիֆլիսներ տնկած
ես՝ որ փոքր ինչ չերամպահու-
թեամբ պարապիս:
— Ոչ, աղա՛ ջան:
— Երբ եւ իցէ փեթակներ ունե-
ւորու համար հոգս արե՛ւ ես:
— Ոչ, աղա՛ ջան:
— Զանազան տեսակ թուռներ
կը պահե՞ս:
— Մի քանի հաւեր ունիմք:
— Ինչո՞ւ մի քանի հարիւր հաւ
չունիս, որ կարողանայի թուռա-
պահութեան ալ օգուտ ունենալ:
Իմ եղբայրական խորհուրդ քեզ այս
է. եղբր ազաւ մեակ քո հողիդ վրայ
եւ աւելցուր հողիդ վրայի աւելցու-
րիւնները: Տեսակներ՝ հրաժարութեան
յաւիտեան գետի մեակ լինելէ...
Միքէ՛ քո հողը... դարձի՛ր գիւղգ-
թիֆլիսը թո՛ղ թիֆլիսցիներին...
Շահրիարցի հայ-գիւղացին այս
խօսքերէ յետոյ զլուր ծուր
գէպի ի գետին եւ տիրած գէպով
խորատուլուրեց մտածութիւնների մէջ:
— Մնաս բարով, սիրելի՛ եղբայր,
— ասացի ես եւ՝ փոքր ինչ մորա-
կելով ձիս՝ շտապեցի հասնելու
ընկերս, որն ինձմէ բաւականին
հեռացած էր:
Նմանապէս կը յիշեմ այն ու-
սումնաւարտ աշակերտները, որոնք
իմ տեսչութեան ժամանակ դու-
րանցի դասընթացը աւարտելէ
յետոյ կը գային ինձմէ հրաժեշտ
առնելու, եւ ես նոցա միշտ խոր-
հուրդ կը տայի մնալ իրենց գիւղի
մէջ եւ զբաղուի հոգաբարձութեան
տեսակաւորութեան գործնականութեան:
Որքա՛ն եւս կը տիրէին երբ կ'իմա-

նայի, որ նոցամէ մին կամ երկուսը
իրենց գիւղերէ հեռանալով՝ կ'եր-
թային Բագու կամ Թիֆլիս քա-
ղաքները գործ գտնելու... Գիւղացի
եւ բարոյացի ապակաւում...
Շուշույ թեմական դպրանոցի ա-
շակերտաց մեծագոյն մասը գիւ-
ղացիներ լինելով, եւ ամենայն
կերպ կ'աշխատէին իմ աւանդած
բնական գիտութիւնների դասա-
խոսութեանց ժամանակ ծանո-
թացնել աշակերտներին հոգաբար-
ձութեան տարրական գիտելիքների
հետ: Իսկ 1887 թուականին եւս
մտադուրեւ էի կալմել հոգաբար-
ձութեան վերաբերութեամբ մի
ծրագիր, ըստ որում պէտք է ա-
ւանդէին ըստ իմ համեստ կարողու-
թեան գիւղացի ընթացաւարտ
աշակերտներին գիւղատնտեսու-
թեան վերաբերեալ առարկաները
տեսականապէս եւ գործնականա-
պէս: Բայց կարապետ Այվազեան
եպիսկոպոսի անսպասելի կերպով
Շուշույ թեմի վիճակաւոր նշանակ-
ուիլը ամէն ինչ յերաշխեց... Եւս
ստիպուեցայ հրաժարուել
տեսական պաշտօնէ եւ հեռանալ
այն քաղաք, որի մէջ 4000 տուն
հայ բնակիչք կան: Որոք՝ քահանա-
յանալով՝ եւ ուխտել էի ց միւս հ
ծ ա ա ա լ... Ուրեմն, քիչ
հող ունեցող հայ գիւղացին ալ
գէպի ի քաղաք կը վազէ՝ մշակու-
թիւն անելու նպատակով, շատ
հող ունեցողն ալ... Վերջինները
դարգացած գիւղացիներ են, իսկ
առաջինները—տգէտ:

Միտելի հայ-մշակ, որքա՛ն ցա-
ւալի է, որ դու՛ քո պատուական
հայրենի գիւղը, նորա պարզասէր,
հիւրասէր եւ բարոյասէր ժողովուր-
դը, նորա չորս կողմը գտնուող
սիդաւէտ դաշտերը եւ լեռները,
նորա կարկաշտը ջրերը, առողջա-
բար օդը, դաշտային օգտաւէտ
աշխատութիւնները, անասուններիդ
եւ թուռներներիդ քեզ տուած
անգարար պարզ կերակուրները
թողնելով՝ կը դիմես բաղամարդ-
քաղաքների Բագու, Թիֆլիս, Կ.
Պոլիս, Իզմիր եւ ուրիշ քաղաքներ
գործ գտնելու, յուսալով քո զարդա-
ցողութեանդ վրայ, եւ մեակութիւն
անելու, յուսալով քո ուժեղ մարմ-
նոյ վրայ:
Դու չգիտե՞ս, ո՛վ սիրելի հայ-
մշակ, որ ամենայն բաղամարդ բաղա-
նման է մի սիվաւէս բնագոյն զաւթի,
որոյ անթիւ հոտաւէտ ծաղիկները
ո՞ր ճանապարհորդը գէպի ի իրենց
չեն գրաւեալ: Եւ երբ հրապուրողը
չեն սկսէ ծաղիկների մէջէն քայլել
զբօնելու նպատակով, կ'զգայ որ
գալտի մի մասը կալմուած է
ամապղկուած հողի, որի վրայ համա-
ձակ է ամպստեղ կարելի է զբօնել:
Իսկ միւս մասը՝ թէեւ նմանապէս
սիդաւէտ կանաչով ծածկուած է,
սակայն քայլելու ժամանակ զգալի
է, որ այդ հողը ամապղկուած չէ,
եւ դուրա համար ալ տեղ տեղ այն-

քան կը խրուի մարդոց ոտք, որ
դուրս հանելն ալ դժուար է: Տեղ
տեղ ալ այնքան վտանգաւոր է, որ
զբօնողը կարող է ոտով գլխով խո-
րատուելով ճանիւնի մեջ յաւիտեան,
որովհետեւ վերոյիշեալ դաշտի մէկ
մասի ներքնահողը եւ վերահողը
կալմուած են հաստաւոր հողաւորներ,
իսկ միւս մասին՝ միայն վերահողը
քիչ թէ շատ ամրապնդուած է,
բայց ներքնահողը ամբողջովին
կալմուած է խոռ ճանիւն, որի մէջ
ընկնողը եւ չաղատուի: Գաղաքի
տարրական, միջնակարգ եւ բարձ-
րագոյն ուսումնարանները չեղա-
վարդ եկեղեցիները, հոյակապ շի-
նութիւնները, մարդը եւ լայն
փողոցները, հիւանդանոցները, աղ-
քատանոցները, թատրոնները եւ
թանգարանները կը համարուին ծա-
ղիկներ: Հապա ի՞նչ կը համարուին
բաղամարդ բաղամարդ ա՛յն կանայք
եւ այր մարդիկ, որոնք մեծ ջերմե-
ւանդութեամբ կը տարածեն քա-
ղաքների մէջ զարհուրելի անգարու-
րիւն եւ զանազան վարակիչ եւ վնաս-
գաւոր ցաւեր... Դոքա անհուն հա-
նիներ չե՞ն կալմել ամեն ոքի համար՝
նամակաւոր երեսկների, օտարակա-
նների համար...
Ի՞նչ կը համարուին քաղաքացի
այն այր եւ կին մարդիկ, որոնք
գիշեր ու ցերեկ կը մարդուին գրե-
պաշտութեան ճարտիկ արհեստի
մէջ, որ ամէն պատեհ առիթի
ժամանակ կարողանան համարութիւ-
նով գրաւանահան անել շատ փո-
ղաքական, ժամացոյցներ եւ ուրիշ
թանկագին իրեղեններ... Դոքա
իրենց ուսումնարաններով, վար-
ժապետներով եւ անթիւ աշակերտ-
ներով ամէն ոքի համար՝ նա մանա-
ւանք նորեկների, նիւթական
զուրկ օտարականների համար աւ-
հուն ճահիճներ չեն, հապա
ի՞նչ են...
Գաղաքացի այն այր եւ կին մար-
դիկ, որոնք՝ չգիտնալով բաղամարդ
անգարուրիւն արհեստներ եւ չհաւոր-
եան՝ իրենք իրենց կը խեղդեն,
կը թունաւորեն, գնդակահար կա-
նեն մեռնելու, չարաբանքների ա-
ղատուելու, սովամահ չլինելու հա-
մար... մեծամեծ անհուն ճահիճ-
ներ չեն քաղաքի անօգնական աղ-
քատութեան չգիտնող ամեն ոքի
համար՝ նմանաւանդ նորեկի,
օտարականի... Գաղաքի անօգ-
նական աղքատ ու թիւ լինելու մի
պատճառն է անհուն ճահիճն
է դատապարտուած... Ի՞նչ անուն
տալու է գրեթէ բոլոր քաղաքացւոց
ոսկիապաշտութեան, արծաթապաշտ-
ութեան... Միայն ոսկին պաշտող,
միայն արծաթ պաշտող ո՛չ երկնաւոր
Հօր, ո՛չ իւր մարդ-ընկերին եւ ո՛չ
ալ գիտութիւնների կարող է սիրել:
Այնպիսին ամեն ազնիւ բան ոտն ա-
կ իսկ անելու պատրաստ կը լինի
եթէ արծաթեան լինելու հաստատու
յոյս կայ:
Գաղաքների այս բնահանուր
արծաթապաշտութեան հոգին մի ահա-

գէն եւ անհուն ճահիճ չե՞...
Եթէ մէկը քաղաք կը գիւղ
բարոյագիտութեան միւս գիտութիւնները
ուսումնասիրելու կամ սովորելու
նպատակով՝ որ ըստ այնմ ալ կեն-
ցաղակալէ, այդպիսին քաղաքի
անհուն ճահիճներին զո՛հ գնալէ
կարող է աղատուիլ:
Գաղաքի անբարոյական, գեղի,
չալլ կեանքին կարող է զո՛հ չլինել
եւ այն քաղաք դիմող անձը, որի
կէս նպատակը օգտակար արհեստաւոր
լաւնալ է, օգտակար արհեստներ սովոր-
ելու է...
Իսկ դու, սիրելի՛ հայ մշակ, կը
դիմես քաղաքներ քուստ մեակու-
րիւն անելու նպատակով... Մէկի
միւսի ձեռքը խաղալիք... գերի
դառնալու համար... Եթէ դու
կարող ես բարոյագէտ փիլիսոփա-
ների պէս ամենայն տեսակ մասնակա-
նաւորութեան, զիպմէ համբերութեամբ եւ
սիրով սանկ՝ ամենեւին չեղուկելով
բարոյագիտական կենցաղավարութեան,
այն ժամանակ անկասկած զերծ եւ
աղատ կը մնաս քաղաքների ան-
բարոյական, անօգնական չքաւոր-
ութեան, արժապատաշտական
անհուն ճահիճների մէջ հեղձամահ
լինել...
Բայց, սիրելի՛ հայ մշակ, բարո-
յագիտական, Աստուածաբանական
ցաղաղարական օրինակները քա-
ղաքների մէջ ո՛վ քեզ պիտի տայ,
ուսումնաստանի ամենամեծ բարոյա-
գէտ փիլիսոփան—Լեւի Նիքոլայե-
վիչ Թուլսթոյը—Փոքրիկ Եւսեպիան
Փոյեանա գիւղի մօտ կը բնակ-
ուի, որովհետեւ նորա համար
գիւղական պարզ կեանքը շատ աւելի
գերադասելի է քաղաքների աղկալի,
բարդ եւ բարոյագութեան կենցաղաւորու-
թեանէ...
Բարեբախտաբար սորա աշակերտ-
ներէ ոմանք քաղաքների մէջ կը
գործեն. դա որքա՛ն միջնակարգ
է ուսումնական համար, որով-
հետեւ նոցա, թուրթոյն աշակերտ-
ների, բարձր բարոյագիտութեամբ
ներշնչուած մշակները միշտ զերծ
կը մնան բարոյապէս կորսուելէ...
Եթէ դու, սիրելի՛ հայ մշակ, մի
օր մշակութեան գործով դնաս
ուսումնաստանի փեթեղները մայրա-
քաղաքը, չմոռանաս, որ այնտեղ
կը բնակուի եւ մարդասիրտ ու
թեւ մար լի՛ կը գործէ Մ.
Յ. Մենշերովը, որն թուրթոյն ըստ
իմ համոզման՝ ամենաարժանաւոր
աշակերտն է...
Մեր հայազն հռչակաւոր բարո-
յագէտ փիլիսոփան ալ 35 տարի
իւր սեպհական գիւղի մէջ է բնակ-
ուած, չնայելով որ այս գիւղը կով-
կասի մայրաքաղաք Թիֆլիսէ մի
ժամուայ ճանապարհով հեռու է:
Բայց Պետրոս Շանշեան արդէն
վախճանուած է... եւ արդեօք նա
եւս թուրթոյն պէս արժանաւոր
աշակերտներ ունի՞ պատրաստած:
Եւ այդ մասին՝ դժբախտաբար ո-
չինչ չգիտեմ: Հաստատ միայն այն

Գ Ր Ա Մ Ա Կ Ն

Կ. Պոլիս, 6 Մայիս, 1900

Օսմանեան Բանաստեղծութեան Գրք	25-5
Ռուսաց Երկարութեան Գրք	118-50
Թարգմանք	1.0. 870
Մէտրիկ	108-6
Օսմանեան իրան 100 դրոշմ	
Մէտրիկ	97-50
Հինգրոց	102-30
Վեցերորդ	103-12
Ռուսաց Երկարութեան Գրք	8-53
Ռուսաց Բոլոր	90-
Գաղղիական լրագր	87-16
Անգղիական »	110-1
Գրիկացի »	51-7

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

— Պոլսի իշխանութիւնը՝ պարտաւորեալ ընկերութեան մը վարձեալ երկրին տասնամորթի տուրքը, կանխաւ գումար մը աւելը է։

— Ամերիկայի Նիւ-Եորք քաղաքի հարուստներէն 100 հոգիէ յանձնաժողով մը կազմուել է՝ Հնդկաստանի սովորելու համար նպաստ հաւաքելու պայմանաւ։

— Լոնտոնի քաղաքապետութեան միջոցաւ՝ ի նպաստ Հնդկաստանի սովորելու, մինչեւ ցարդ 224 հազար լիրա հաւաքուած է։

— Ճարտիկ գահաժառանգ իշխանի հետ՝ Գուսթօ ըստած աղընուական ընտանիքէ Սատաքօ իշխանուհին հարսանեաց հանդէսը կատարուել է անցեալ շաբթոց։

— Սերպիոյ Նիսիոյ Նախարարներէն թափանցողիկ՝ որ Գառի հնթարկուած էր խորագրութեանց ամբաստանութեամբ, — հնգամայ բանտարկութեան դատաւարտեցաւ։

— Պոնա-Հէրոնէք երեք մահմետական երեսփոխանք՝ Վիէննա դպրոցին՝ գանդատագրեր ներկայացուցնելու համար Աւստրիոյ կայսեր։

— Լոնտոնի մէջ 1 միլիոն անգլիական լիրա դրամագլխով ընկերութիւն մը կազմուել է՝ ի թուրքիա դրամատուն եւ այլ հանրագումար հաստատութիւններ հիմնելու նպատակաւ։

— Ռուսիոյ առաջնակարգ վաճառատանց միոյն տէր Պ. Սալապէրկ անանկացեր փախել է, եւ օտար վաճառատանց բազմաթիւ վնասուել է։

— Գարատաղի իշխանին տարեթիւնը վրայ՝ 1 միլիոն ֆրանք աւելցեր է։

— Ամերիկայի Ֆիլադելֆիա քաղաքի մէջ երկու կառաւորութիւն ընդհանրութեամբ չորս քարիւղի կառք պայթել, 7 ուղեւոր մեռեր եւ 27 ջրհանկիր վիրաւորուել են։

— Ռուսներէ՝ 15 շարուստ հողագործք Ռուսիան դադարեցին։

— Ներկայ տարւոյս սկիզբէն մինչեւ ցարդ՝ Պոլսի մէջ 80 հոգիի արտօնութիւն տրուել է՝ երկաթի, պղնձի եւ այլ հանքաց հետազոտութեան համար, կին մ'ալ, Ձիւղաւ անուն, ոսկիի հանքի համար արտօնութիւն առեր է։

— Պոլսի միջին իշխանաւ Նախարարապետ Սիմեոնովսկիի աւանդին յատկացուել 2672 ֆրանք տարեթիւնէն 139 ֆրանք զեղչուել է իշխանին հրամանաւ։

— Եգիպտոսի մէջ հիւլէնացի մը ինքզինքը ծովը նետել է՝ ամբողջ հարստութիւնը, 4000 լիրա, կորսնցունելուն համար։

— Հունգարիոյ եւ Գերմանիոյ կողմերը՝ վերջին օրերս սաստիկ ցուրտ տեղաւոր է եւ տեղ տեղ ալ ձիւն տեղացած։

— Ռուսիոյ կառավարութիւնը, Մանչուրիի երկարութեան չինութեան համար, 100 հազար չինացի դործաւոր կը դործածէ։

— Չինաստանի կառավարութիւնը որոշեց է՝ օտար երկրներէ ի Չինաստան ներածեալ վաճառքներէն այսուհետեւ 100ին 15 մասը առնուել փոխանակ 5ի, եւ Չինաստանէն օտար երկրաց համար արտածեալ վաճառքներու մասը անփոփոխ պահել։

Վ Ե Պ Մ Ը

ԵՐԿՈՒ ՔՈՅՐԵՐԸ

Վաղէկ քոյրերուն անդրանիկը՝ խորտեալ մազերով, լուրջ ու նիհար դէմքով, ուր կը փայլէին որոշումով լի աչքեր, ժամէ մը ի վեր սկսած էր գրեթէ անմարդկային տոմարը՝ հաւաքելու համար իրենց առեւտուրի հաշիւները, եւ հակառակ իրենց խանութին համեստ երեւոյթին, գրեթէ կնճռոտ գրութիւններ էին, (ամէն մասնաճիւղ զատ հաշուելով), մանաւանդ տարիէ մը ի վեր, որ որոշած էին գրավաճառութեան զանազան նիւթեր ալ ունենալ, ժամը տասը նոր կը զարնէր, դոց փեղկերուն ետեւէն ձմեռային իրիկունը կամաց կամաց կը տիրէր։ Անդրանիկը՝ մայրական մտահոգութեամբ՝ փոքր քերթել լուռ մտածութեան վրայ կը հըսկէր, որ իւր գործանքներին վրայ ծածկ՝ դանդաղորէն ասեղը կը շարժէր։

— Երկու շաբաթ կայ, այնպէս չէ՞ Մանի որ Պարոն Տօթնա եկած չէ իւր Գաղղիոյ Պատմութեան տետրակները առնելու... Սակայն, զարմանալի՜ բան, զանոնք չգտայ աստ, ուրիշ՝ մը վաճառեցին։

Մանի թեթեւօրէն ցնցուեցաւ եւ չպատասխանեց՝ աւելի ծեղրով գլուխը դործասեղանին վրայ, որ կարծես՝ ծանրացած էր իւր սեւ մազերուն ոլորուն հիւսկէններուն տակ։

— Է՛հ, ուրեմն, Մանի...
— Ա՛հ, այո՛... Ներդուլութիւն...
Է՛հ մը գլուխը... ո՛չ...
Ժամանակի կարօտ էր ձայնը ամուր հանելու համար. համար կը մնար դեռ, կարծես՝ թաքուն արցունքներ խղճումը տուած էր։ Անդրանիկը դարձեալ հաշիւները սկսիլ ձեռնացուց, բայց գլխացքը՝ ողորդ վրայ, եւ յարգելով անոր գաղտնի տաքնապը՝ ըսաւ։

— Ժամը տասը կ'անցնի, անուշիկս, կարծես՝ քուն ունիս, կուզես վեր ելնել։

— Իսկ դո՛ւ, Մարթա։

— Ես ալ հիմակ... ճնարկումը ըսելով տուարք քիչ մը ետ մնացած էր։

— Ուրեմն ես երթամ. գլուխս տաքցած է...
Այս խոսքերը ըսելու ժամանակ ոտքի ելած էր, խոյս տալով քրոջը նայուածքէն, որ իւր գործանքները կը ժողովէր։

— Զմարտիկ է, կաս կարմիր դարձեր ես դո՛ւ՝ որ ժամանակէ մը ի վեր ա՛յնչափ տոթեղն էիր... ցա՛ւ մը ունիս, ըսէ՛ ինձ, ըսէ՛։

Թուի ու արիւնքոտ կազմուածքի տէր, որով յանկարծազէպ ջղային տաքնապներէ կը նոցնէր. դիւրին էր դուշակել թէ՛ Մանի շատ գողտրիկ էր իւր լուրջ եղունգներուն համար, բայց նոցնիւր ու վարանոտ եղած էր, եւ փափաքներուն մէջ ալ անսովոր յամառութիւն մը ստացած։ Ամէն բան կիրքով կը զգար, բնական վախ մը ունենալով վտի ու հաճոյքի մէջ ինքզինքը սրտազեղ ցուցնելու. ամբողջութեամբ մոլոր հոգի մը՝ տղայական հպարտութեամբ։ Ստէպ այսպիսի անորոշութեան կամ բազմապիւն վիճակներէն դուրս կ'ելնէր, կոյր խանութիւնը անգրեթէ անհրաժեշտ է մղել զորութեանց ներքեւ։ Նոր 19 տարեկան եղած էր, եւ Մարթա՛ իւր անդրանիկը՝ իրմէ 7 տարեկան մեծ էր։

— Հոգ մի՛ ընեմ... այս անձրեւոտ աշունը ջիւղեմս կը գրգռէ... ուրիշ բան չկայ։

Մարթա անոր յոգնած վեր ելնելը մտիկ կ'ընէր, եւ երբ հասկցաւ թէ վերայի սենեակը հասած է, անոր գողտցէն՝ այն պահները, զորս պահանջած էր, դուրս քաշեց որք պատուուած էին՝ անշուշտ, բարկութեան կամ յուսահատութեան վայրկեանի մը մէջ։

— Խեղճ փոքրիկ... այս կերպով իւր վրէժը լուծած է, վասն զի նա եկած չէր զանոնք առնելու։

Բ.

Մարթա՛ երկու ձեռքերուն մէջ առած իւր տխուր եւ թաղմալից դէմքը, կ'ողբար փոքր քրոջը վրայ, միևնորոշ ժամանակ անցեալ տարիները յիշելով, եւ ինքնին կը հարցնէր թէ՛ անխոհեմ բան մը ըրած է արդեօք։

Կը յիշեր իւր հայրը եւ մայրը, որ հետզհետէ մեռան վեց ամիս չանցած, մինչդեռ ինք՝ անդրանիկը՝ հազիւ իւր 15րդ տարեկին մէջ կը մտնէր։ Սրտի թարթափով կը յիշէր այն ժամանակը, որ Չինաստան մօրաքրոջը քով անցուց, որոյ մահուանէն ետքը իրենց մնացած էր այն փոքրիկ խանութը, զոր հիմար կը բանեցնէին։ Իրենց կեանքը այնուհետեւ աւելի քաջարի եւ փայլուն եղած էր. մեծ սէր մը կը միացնէր երկու քոյրերը։ Մարթա մայրական հանդարտ բնազդով մը ունէր։ Այն օրէն ի վեր, որ երկու քոյրերը սկսած էին գիրք վարձու տալ, Պ. Տօթնայէ աւելի հաւատարիմ ընթերցող մը չէր գտնուած։ Սիրուն, չնորհալի, 25 — 28 տարեկան երեւոյթները յաճախորդը յաղթեց վերջապէս այն իրական երկնքութեան, որ առանց հրապարակ ալ չէր։ Անոր խօսակցութիւնները օրէ օր կ'երկարէին։ Երկու քոյրերը հասկցան թէ նախարարական պաշտօնատան մէջ կ'աշխատի, բաւական առանձնացեալ կեանք մը կը վարէ, թէ՛ ընթերցանութիւնը շատ կը սիրէ, ամառը 15 օր արձակուրդ ունենալով կը վերադառնայ ծննդացը քով, եւ թէ՛ մայրը քաջարաբար էր, եւ հայրն՝ հողագործ։

Պ. Տօթնա հետզհետէ աւելի կը կենար փոքր խանութին մէջ. մինչեւ իսկ երկրորդներ ալ ո՛ր եւ է պատրուակով կ'ուզար ու կը խօսակցէր բարեկամական գործարկութեամբ մը՝ առանց յարգանքի պակասութիւն մը ընելու։

Ծուստովէպ երեւոյթ մը կ'առնէին, երբ նա այցելութիւնները մի քանի երեկոյ կ'ուշացնէր։ Գրով մը անցած սոսկ վրայական հոգածութիւնն էր, թէ չէ՞ պատրանք մը, Մարթայի այնպէս կը թուէր թէ Պ. Տօթնա աւելի Մանիի համար կ'ուզար, եւ զինքը իրեւ մայր կը նկատէր։

Պ. Տօթնա չէր համարձակել կամ չէր ուզեր որ եւ անխորտակ ընէր. բայց ահա Մարթա խղճեալ սրտով անձկութիւն մը զգաց, երբ տեսաւ որ Մանի եւ հայրն կը սիրէ, սակայն լուռ կը կենայ եւ լռիկ կը տառապի։

Ծանկարծ Պ. Տօթնա սկսած էր ըրգալ. երկու շաբաթ անցած էր, Մարթա կը գուշակէր քրոջը տանջանքը, կը տեսնէր անոր այտերուն գունատիւր եւ առողջութեան խանգարուելը։ Այն առանց հարցուց ինքնին թէ, անխոհեմ չէ՞ր եղած իւր վարմունքին մէջ։ Եւ չէր համարձակել արդ բանին պատասխանել։ Սակայն իւր անձկութիւնը շատ չտեսնէր, հաստատ որոշումով մը վեր վերցուց գլուխը։

— Ինչ կարեւորութիւն ունին խել մը պատշաճական ձեռք... ժամանակ է անէն բան գիտնալու, ըսաւ։

Գ.

Ծաղրող երեկոյին, ժամը 6նէ քիչ մը առաջ, անսովոր կերպով, փոքր վեճ մը տեղի ունեցաւ Մարթայի եւ Մանիի մէջ։ Այս վերջինը շատ գրգռուած էր։ Խնդրել մէկ քանի մանրամասնութեանց վրայ էր, զորս Մանի կը ջնջէր այն գծագրութեանէն, որ իւր գործասեղանին վրայ կ'օրինակէր, եւ որք անդրանիկին կարծեօք՝ յաճախորդուի տիկին Ռուսապէլի ուղահանդամաց համաձայն չէին։

— Եստ պարզ է, ըսաւ Մարթա յանկարծ, հիմայ պիտի երթամ տիկին Ռուսապէլի տունը, մ'այլ փողոցին մէջ։

Արագօրէն հազաւ վերադուրս եւ դուռը գլխարկով։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, ուրբաթու աղօթից հանդէսէն ետքը՝ մայրաքաղաքիս գաղղիական դեսպանը Օգոստ. Սուլթանին ներկայանալու պատիւ ունեցաւ։

— Սուլթանիյէ վարժարանի գաղղիացի ուսուցիչը այսուհետեւ վարժարանին մէջ չպիտի ծախեն, ամբողջակաց վրայ 2½ական լիրա աւելնալով։

— Յուսատանի թագաւորին դուստր Մարի իշխանուհին ամուսնութեան առթիւ, շնորհաւորութեան ու շնորհակալութեան հեռագրեր փոխանակեցան Օգոստ. Սուլթանին ու Երկրի տնօրէն թագաւորին մէջ։

— Վասն նահանգի երկրագործական դրամատունէն՝ յանձնաժողովի մը միջոցաւ 4500 լիրա կը բաժնուի նահանգին մէջ սերմնի կարօտ ժողովրդեան։

— Մայրաքաղաքիս աւստրիական դեսպանատան ղեկավարական կցորդ Պ. Կիսլա՛ւլա շրջագայել երկրային, էրզրումի ու Պայագլիտի կողմերն։

— Մահմետական որբ տղայոց համար՝ վարժարան մը պիտի բացուի։

— Եւ մէկնի նահանգի բարեկարգութեանց յանձնաժողովը որոշմամբ հրաժարեցուցաւ պաշտօնէն իր Երզրումի կողմէն սկսած է՝ մայրաքաղաքէն յատկապէս զրկուած անձանց միջոցաւ։

— Էրզրումի նահանգի Բիւր Գաւառակի գաղմագամի օգնական կարգեցաւ Խրիսթաքի Էֆէնտի՝ որ Սուլթանի նահանգի վերաբնութեան դատարանի ընդհանուր դատաւարութեան գիւնանին մէջ կը գտնուէր։

— Կայսերական հրաման ելած է՝ ընդհանուր պաշտօնէնց Ապրիլ ամսութեանը վճարելու համար։

— Օգոստ. Սուլթանը՝ Իմթիլաղ ակադեմիոյ պատուանշան ընծայեց՝ Գերմանիոյ կայսեր երէց որդի Յիւսէֆիկ իշխանին։

— Մատրիտի օսմանեան դեսպան իղլէթ փաշա՝ ինքնակալ թագուհիէն ընդունուելու, եւ երկու կողմանէ բարեկամական խօսքեր արտասանուել են։

— Ի պաշտօնէ կը ծանուցուի թէ՛ Իղլիթ երկրները 48 ժամ քարանձինայի պիտի ելնարկուին։

— Համարակալութեան ատեանի նախորդ անգամներէն Գարագալ կարապետ Էֆէնտիի համար՝ 2250 լրջ հանգստավոյճի որոշուեցաւ։

— Երախէ-Գալիուի կողմը, չորեքշաբթի գիշեր, ուսանապատակ ոսկերիչ Խալիկ Եղիբեան՝ կնոջը (35 տարեկան) կողմէր դաշնակցով վիրաւորելէ կտրելէ ետքը տունէն դուրս փողոցը հանքի պառկեցուցեր է արիւնաթաթախ վիճակի մէջ։ Ոստիկանք իմացեր հանքի, կինը հիւանդանոց, եւ մարդը ոստիկանութեան դռուը տարել են։ Կ'ըսէ եղբի թէ՛ «կինս սպաննած է իւր սիրելիներն. ես ոչինչ չգիտեմ»։

— Ներում շնորհուեցաւ Տիւրքի ցեղապետաց, իրենց տեղերը վերադարձի ծախքը կառավարութեան վճարուելով։

— Սէլանիկի մէջ՝ 25000 լիրայի ապահովագրեալ շաղաք մը այրեր են։

— Կ. Պոլիս Զաթլաւար-Գալիու ըստած տեղը խրճի մը մէջ բնակեալ Գրեմը Սայիտ Պապա ըստած 80 տարեկան անձին 120 լիրան գողցեր են, որ տախտակամանին ներքեւ ապտոտ լաթերու մէջ փաթեթած պահած է եղեր։ Խեղճ ծեղունին դողդողալով ոստիկանութեան դիմելու եւ Սայիտ անուն անձին մը վրայ կապած ունենալն յայտնելու, սակայն դեռ յերեւան չէ հանուել գողցողը։

— Պոլսայի չուկային մէջ՝ անցեալ կիրակէ առաւօտ հրեհի պատահելով՝ տուններ ու խանութներ այրեր են։

— Աղեքսանդրիոյ մէջ՝ յոյն այրի կին մը 500 անգլիական լիրա նրուիրեր է յունական հիւանդանոցի համար։

— Երկուշաբթի մայրաքաղաքս եկաւ Սէն Բանթալէոն անուն առաջատանաւ մը։ Նաւապետն ու նաւատեսաց ամենքն ալ Անթոքի կղերականներէն, Նաւուն բռն ալ՝ այդ կղերականաց պարէնն ու պաշարը։

ԿԼ ԽՆԳՐՈՒԻ

Լրագրոյս հետ բաժանորդութեան հաշիւ ունեցողներէ՝ վճարել անպակաւ։

